

Spieghel Historiael

Een vakoverstijgend literatuurproject over de vluchtelingenproblematiek

Net als veel mensen in onze samenleving komen leerlingen op middelbare scholen in aanraking met allerlei meningen over de huidige vluchtelingenproblematiek. Om hun leerlingen te helpen een gefundeerde mening te vormen over dit vraagstuk hebben docenten Nederlands, Maatschappijleer en Tekenen van Stad & Esch in Meppel een vakoverstijgend literatuurproject opgezet in vwo 5. Het boek *La Superba* van Ilja Leonard Pfeijffer was de spil in dit project, waarbij de literatuur en de verbeelding gekoppeld werden aan de actualiteit. Tijdens een afsluitende avond presenteerden leerlingen hun creatieve verwerkingen aan ouders en docenten.

ROBERT KOOBS, MAARTJE BOERTIEN, NATHALIE VAN WAGENSVELD & PETER VISSCHER

De dichter Jacob van Maerlant schreef reeds in de veertiende eeuw in zijn kroniek *Spieghel Historiael*, dat de wereld in verwarring was en dat het loonde in de spiegel van de geschiedenis te kijken om de wereld beter te begrijpen. Ook in de huidige tijd is er sprake van verwarring. Een van de redenen hiervoor is de vluchtelingenproblematiek: ze roept allerlei reacties op in de maatschappij en op social media, vaak weinig genuanceerd. Docenten Nederlands, Maatschappijleer en Tekenen van Stad &

Esch, een brede scholengemeenschap in Meppel, wilden hun leerlingen helpen het actuele vluchtelingenthema beter te begrijpen, zodat ze zich een gefundeerde mening kunnen vormen over dat thema. Dat literatuur daarbij een belangrijke rol kan spelen, is reeds beschreven in *Levende Talen Tijdschrift 2016-1* (Schrijvers, Janssen & Rijlaarsdam, 2016).

De verbindende factor in het vakoverstijgende project *Spieghel Historiael* was het boek *La Superba* van Ilja Leonard Pfeijffer, dat onder andere gaat over de vluchtelingenproblematiek. Deze roman zit bovendien vol met spiegels en fungeerde daarmee in het project als

Vluchtelingen in Genua. Foto: Il Secolo XIX

LA SUPERBA

In *La Superba* vlucht de hoofdpersoon Ilja voor de Nederlandse Belastingdienst naar Genua om daar een nieuw leven te starten. Hij raakt in de ban van de labyrintische steegjes in de oude stad, wordt verliefd op een barmeisje en spreekt met gestrande vluchtelingen over hun lot. Dan besluit hij een theater te kopen en daar een zelfgeschreven toneelstuk op te voeren over de grote vluchtelingen crisis van deze tijd. Genua toont echter steeds meer hare ware gezicht en Ilja verdwaalt steeds verder in zijn fantasie en verbeelding. Na verschillende teleurstellingen op zakelijk gebied en in de liefde doet hij een ultieme poging om zijn fantasie werkelijkheid te maken: hij wordt zelf 'het mooiste meisje van Genua' en belandt als travestiet in het donkere doolhof van de oude stad.

de 'historische spiegel' van deze tijd. Daarnaast worden lezers in het boek voortdurend aangesproken door de schrijver, waardoor ze zelf een personage worden en actief betrokken raken bij de gebeurtenissen in de roman. Dit activerend perspectief past goed bij het doel van het project: leerlingen actief betrekken bij het vluchtelingenvraagstuk. Een korte schets van de inhoud van dit boek staat in het kader hierboven.

Deelnemende vakken

Het project startte in de lessen Maatschappijleer. Gedurende twaalf lessen hebben leerlingen zich verdiept in de

achtergronden van de conflicten in onder andere Syrië en Eritrea. Tevens hebben zij kennisgemaakt met verschijnselen als migratie, integratie, pluriforme samenleving en (sub)culturen. Door middel van rollenspellen moesten ze zich ten slotte verdiepen in de verschillende actoren in het huidige vluchtelingenvraagstuk: vluchtelingen, burgers, COA en regering. Na deze lessenserie beschikten de leerlingen over voldoende achtergrondkennis over de oorzaken en de gevolgen van de vluchtelingenproblematiek, zodat zij op een genuanceerde manier konden praten over dit vraagstuk.

In de volgende periode werd deze kennis van de actu-

aliteit gekoppeld aan de literatuur en de verbeelding. Bij het vak Nederlands lezen leerlingen in twaalf lessen en thuis *La Superba*. Tijdens de lessen werd ingegaan op de literaire aspecten van de roman (die namelijk ook deel uitmaakte van de leeslijst van de leerlingen) en werd de inhoud van het boek gekoppeld aan de kennis die leerlingen hadden opgedaan bij Maatschappijleer. Bij het vak Tekenen werkten leerlingen gedurende twaalf lessen aan een verbeelding van de lesstof Maatschappijleer en de weergave van de vluchtelingenproblematiek in *La Superba*. In kader 1 wordt een schematisch overzicht gegeven van de rol van de deelnemende vakken in het project.

Spiegel van de 21e eeuw

Bij Nederlands lezen leerlingen klassikaal bepaalde delen van *La Superba*. Per les werden ongeveer vijftien bladzijden (oftewel in totaal tien hoofdstukken) gelezen. In kader 2 staat een leesschema, dat hieronder zal worden toegelicht.

In het boek van Pfeijffer komt de vluchtelingenproblematiek op verschillende manieren aan bod. In het tweede intermezzo vertelt de Senegalese vluchteling Djiby over zijn vlucht via Libië en Lampedusa naar 'fort Europa'. In het eerste deel komt een andere vluchteling aan het woord, de Marokkaan Rashid, die voor een deel

dezelfde ervaringen heeft als Djiby, maar ook vertelt over de spanningen tussen vluchtelingen onderling. Die onderlinge spanningen zorgden voor een herkenning bij leerlingen, omdat deze zaken ook besproken waren tijdens de lessen Maatschappijleer en in die maanden ook via de media tot leerlingen kwamen.

Deze overeenkomst tussen beide vluchtelingenverhalen was niet de enige spiegel in *La Superba*, dat de spil was in het project. In de roman hanteert Pfeijffer voortdurend deze techniek: zo kijken personages vaak letterlijk in spiegels en werkt 'het mooiste meisje van Genua' in de 'Bar met de spiegels'. In de opbouw wordt deze aanpak eveneens toegepast: het eerste en derde deel kennen dezelfde titel. Meer voorbeelden van deze effecten worden beschreven in kader 2.

Deze techniek wordt niet alleen toegepast in literaire zin, zoals hierboven kort is geïllustreerd en belangrijk is voor de literaire ontwikkeling van de leerlingen. Ook met betrekking tot de vluchtelingenproblematiek hanteert de schrijver deze aanpak: zowel de oude Brit Don in het eerste intermezzo als de Senegalese vluchteling Djiby in het tweede intermezzo vluchtten naar een beter leven. De leerlingen kregen verder een historische spiegel voorgehouden in *La Superba* doordat de schrijver zelf uit ons koude kikkerlandje zuidwaarts vluchtte naar la dolce vita in Genua, de inwoners van Genua in het

WEKEN	AANTAL LESSEN	VAK	LESINHOUD	PLAATS IN PROJECT
1 – 2	6	Ma	historie en achtergronden conflict Syrië; multiculturele en pluriforme samenleving, aculturalisatie, integratie	plaatsen conflict Syrië in historie; inhoudelijke verdieping van migratie- en integratieproblematieken
3 – 4	6	Ne	debatteren, beeldspraak en stijffiguren	voorbereiding op de debatten en VN-rede tijdens de presentatieavond
5	1	Ne	lezen tweede intermezzo <i>La Superba</i>	introduktie <i>La Superba</i> : het verhaal van vluchteling Djiby
6 – 9	6	Ma	voorbereiden creatieve verwerkingen voor presentatieavond	toepassen maatschappelijke processen en begrippen in verwerking inhoud <i>La Superba</i>
10 – 15	10	Ne	lezen <i>La Superba</i> en maken creatieve verwerkingen	de roman als spiegel van de maatschappij
16 – 18	12	Te	maken verwerkingen van <i>La Superba</i>	tekeningen worden tentoongesteld tijdens presentatieavond
19				presentatie-avond

Kader 1. Schematische lesopzet van het project Spieghele Historiael (Ma = maatschappijleer; Ne = Nederlands; Te = Tekenen)

verleden naar een beter leven zochten in het beloofde land aan de andere kant van de oceaan ('La Merica'), kruisvaarders ooit vanuit Genua zuidwaarts trokken naar het Beloofde Land en de vluchtelingen nu noordwaarts hun beloofde land in Europa zoeken. De belevenissen van de eenentwintigste-eeuwse vluchtelingen worden – soms woordelijk – gekoppeld aan de ervaringen van achttiende-eeuwse Genuezen op de vlucht naar Amerika en kruisvaarders op reis naar Kanaän. Hiermee laat het boek zien dat migratie van alle tijden is en sloot het naadloos aan op de lesstof van Maatschappijleer.

In *La Superba* wordt bovendien iedereen gezien als een vluchteling die – op zoek naar een beter leven – verdwaalt in fantasie en illusie. Verschillende personages verdwalen in hun eigen fantasie: Ilja zelf als schrijver

De belevenissen van de 21e-eeuwse vluchtelingen worden gekoppeld aan de ervaringen van 18e-eeuwse Genuezen op de vlucht naar Amerika en kruisvaarders op reis naar Kanaän

in het vreemde Genua (dat niet als la dolce vita wordt omschreven maar als een donker labyrint) en als 'mooiste meisje van Genua' (hij eindigt als travestiet), de vluchtelingen Rashid en Djiby in hun fantasie van het 'gouden' Europa, de Brit Don in het eerste intermezzo en de lezers zelf die als personage door Ilja zijn eigen

DEEL	HOOFDSTUKKEN	INHOUDELIJKE BIJDRAGE AAN PROJECT
TITEL		spiegeling positief–negatief in de twee betekenissen
MOTTO		spiegeling positief–negatief
INHOUDSOPGAVE		spiegeling in de opbouw
EERSTE DEEL	1	bar met spiegels, lezer als personage
	2	leidmotief van het labyrint, ervaringen Rashid
	3	droom–werkelijkheid, vervallen Genua, vooruitwijzing Djiby
	4	illusie van bestaande straten
	9	desillusie, spiegeling migranten–toeristen
	11	spiegeling religie–voetbal, rol fantasie
	14, 15	Rashid, immigranten, illusie
	25	Rashid en de migrantencrisis
EERSTE INTERMEZZO	36	fort Europa
	41, 44	rol fantasie
	1, 16, 18	verdwalen in fantasie, illusies–desillusies
	2	thema van het verdwalen in de fantasie
TWEDE DEEL	5-7	theater, migratie Genuezen, verdwalen in fantasie
	23-24	'migratie is van alle tijden'
	5-19	verhaal van Djiby, gespiegeld in 23 en 24 van tweede deel
TWEDE INTERMEZZO	5-19	verhaal van Djiby, gespiegeld in 23 en 24 van tweede deel
	10-13	kruisvaarders naar het Beloofde Land
DERDE DEEL	10-13	kruisvaarders naar het Beloofde Land
	31	kruisvaarders brengen de zwarte dood naar Genua via ratten

Kader 2. Leesschema en leesaanwijzingen *La Superba*

Leerlingen waren aanvankelijk kritisch over de vele spiegeleffecten in de roman en vroegen zich af of de schrijver die wel zo had bedoeld

fictieve, labyrintische Genua in worden getrokken.

Leerlingen waren aanvankelijk kritisch over de vele spiegeleffecten in de roman en vroegen zich af of de schrijver die wel zo had bedoeld. Gedurende het lezen raakten ze echter meer en meer overtuigd van (het effect van) deze literaire techniek, waardoor ze de literaire kwaliteit van het boek meer gingen waarderen. Daarnaast sprak het leerlingen aan dat de schrijver iedereen afschildert als een vluchteling op zoek naar een beter leven. Hierdoor gingen ze nadenken over hun eigen zoektocht naar geluk en wat ze daarvoor over zouden hebben. Leerlingen waren bovendien erg enthousiast over verschillende passages over de vluchtelingenproblematiek die overeenkwamen met de actualiteit. Hierbij ging het om de spanningen tussen vluchtelingen onderling, de ontberingen tijdens de vlucht en de rol van mensensmokkelaars. Ten slotte waardeerden ze het dat abstracte begrippen als tijdloze migratie concreet werden gemaakt in de levens van verschillende romanpersonages met wie ze konden meeleven.

Presentatieavond

Om ook de ouders van de leerlingen te betrekken bij het vormen van een mening over de vluchtelingenproblematiek werd het project afgesloten met een presentatieavond, waarbij leerlingen allerlei creatieve verwerkingen lieten zien van het project en in gesprek gingen met ouders. Deze verwerkingen namen de plaats in van het gebruikelijke boekverslag dat leerlingen moeten maken van de boeken die ze lezen in het kader van hun leeslijst. Een groepje met leerlingen maakte op basis van de klassikale besprekingen in de lessen Nederlands een boekverslag dat alle leerlingen konden gebruiken voor hun leesdossier. De overige leerlingen bereidden tijdens de lessen van de deelnemende vakken in groepjes hun verwerkingen voor de afsluitende avond voor. De avond opende met een interview door een groepje leerlingen met een zeventienjarige vluchteling uit Syrië, die gevraagd werd naar haar ervaringen en waarbij de lesstof van Maatschappijleer en het beeld van vluchtelingen uit

La Superba toegepast werden. Daarna werd met behulp van een livestream overgeschakeld naar de vergaderzaal van de Verenigde Naties, waar een van de leerlingen een door een ander groepje leerlingen geschreven toespraak hield over de vluchtelingenproblematiek. In die toespraak was de inhoud van het vak Maatschappijleer verwerkt en de kennis toegepast over beeldspraak en stijlfiguren en spreekvaardigheid, die eerder behandeld waren bij het vak Nederlands (zie kader 1). Na een aantal minuten werd de (fictieve) verbinding met New York verbroken en hield de leerling in de zaal de rest van zijn toespraak, waarmee – indachtig *La Superba* – een illusie gecreëerd werd. Een derde groepje leerlingen speelde een andere illusie uit het boek na, namelijk de Brit Don, die grootse (fictieve) verhalen ophing over zijn leven en zoekend naar een beter leven verdwaald was in zijn fantasie.

Na dit plenaire gedeelte konden ouders de expositie bezoeken van schilderijen over de vluchtelingenproblematiek, gemaakt door de leerlingen Tekenen. Zij hadden de beelden van de vluchtelingenproblematiek uit de roman verwerkt in schilderijen, die zij toelichtten aan ouders. Alle ouders namen vervolgens deel aan door leerlingen geleide workshops, zoals een nagespeelde uitzending van DWDD en discussiecafés over de rol van de media in de huidige vluchtelingen crisis. Andere groepen leerlingen hadden ruimtes ingericht als een labyrint en gedecoreerd met spiegels, zodat het voelde alsof je verdwaalde in de doelhoven uit Genua. Weer andere leerlingen maakten foto's en journalistieke impressies van de avond, die gepresenteerd werden in een tijdschrift. De avond werd afgesloten met een multimediale verwerking van de vluchtelingenproblematiek met muziek, zang en beeldende verwerking.

Het eindadvies van het Platform Onderwijs 2032 (2016) stelt dat in toekomstgericht taalonderwijs een grote rol is weggelegd voor taal en literatuur om burgerschap bij leerlingen te bevorderen. Dit project laat zien dat het daarvoor ook vandaag de dag loont te kijken in de spiegel van het verleden. ■

LITERATUUR

- Maerlant, J. van. (1350). *Spiegel historiael*. Geraadpleegd op http://www.fritsvanoostrom.nl/files/Spiegel_historiael.pdf
- Pfeijffer, I.L. (2013). *La Superba*. Utrecht: De Arbeiderspers.
- Platform Onderwijs 2032. (2016). *Ons onderwijs2032: Eindadvies*. Den Haag: Auteur. Geraadpleegd op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/01/23/eindadvies-platform-onderwijs2032-ons-onderwijs2032>
- Schrijvers, M., Janssen, T., & Rijlaarsdam, G. (2016). 'Dat een boek kan veranderen hoe je naar de wereld kijkt': De impact van literatuuronderwijs op zelfinzicht en sociaal inzicht van bovenbouwleerlingen in havo en vwo. *Levende Talen Tijdschrift*, 17(1), 3–13.

agenda

3 februari 2017

Good Practice Day, Leiden, <bit.ly/lm-gpd>

7–8 februari 2017

Duitstalige voorstelling *Adolf Hitler: Mein Kampf*, Band 1&2, Amsterdam, <bit.ly/lm-kam>

22 februari 2017

Masterclass Taalkunde, Amsterdam, <bit.ly/lm-mata>

9 maart 2017

Dag van de Literatuur, Rotterdam, <www.dagvandeliteratuur.nl>

10 – 11 maart 2017

Nationaal Congres Duits, Lunteren, <www.nationaalcongresduits.nl>

17 maart 2017

Nationaal Congres Engels, Ede, <www.nationaalcongresengels.nl>

23 maart 2017

Dag van de Duitse taal, <www.machmit.nl>

24 – 25 maart 2017

Nationaal Congres Frans, <www.congresfrans.nl>

19 april 2017

Conferentie Platform lerarenopleiders mvt, Utrecht, <bit.ly/lm-exmvt>

13 mei 2017

Nederland Vertaalt, Utrecht, <www.nederlandvertaalt.nl>

Migratie in de Duitse literatuur

De Vereniging van Germanisten aan de Nederlandse Universiteiten (VGNU) organiseert een avondcursus *Migration in der deutschen Literatur*. Vanuit de trefwoorden 'Migration, Vertreibung, Wanderschaft' zijn tien literaire werken gekozen uit alle periodes van de Duitstalige literatuur, variërend van het middeleeuwse kruistochtepos *Herzog Ernst* tot de in Facebookchats geschreven roman uit 2016 van Senthuran Varatharajah *Vor der Zunahme der Zeichen*.

De tien werken worden belicht en geanalyseerd door tien huidige en voormalige germanisten van de UvA, RUG, UL, RU en UU, en wel in Utrecht op tien donderdagavonden van 9 februari tot 22 juni 2017. Een uitvoerig programma is te downloaden via <www.vgnu.nl/page/activiteiten-nieuws>.

binnenkort

21st-century learners

Op vrijdag 17 maart 2017 vindt in de Reehorst in Ede het twaalfde Nationaal Congres Engels plaats, met als thema 'Teaching the 21st-century learner', ofwel hoe gaan we de hedendaagse uitdagingen van visualisering, meertaaligheid, multiculturele samenleving en digitalisering aan in de klas?

Het congres zal worden geopend door David Crystal. Hij zal gaan spreken over 'The future of Englishes'. De namen van de sprekers van de subplenaire lezingen zijn ook al bekend: Rick de Graaff, Buffi Duberman, Andrew Niemeijer en Hugh Dellar. Verder is er een uitgebreide lijst van workshops waarop ingetekend kan worden, met onderwerpen als 'The complete pronunciation workout' en 'Education for social justice'. De dag zal worden afgesloten met een rondetafel discussie onder leiding van Diederik Oostdijk waarin alle sprekers van het congres een poging zullen doen om de inhoud van de dag te evalueren en conclusies te trekken voor het toekomstige onderwijs Engels. Voor meer informatie en inschrijving, zie <www.nationaalcongresengels.nl>.

Le français, c'est le pied

'Le français, ça marche !' is dit jaar het thema van het Nationaal Congres Frans, dat wordt gehouden in Noordwijkerhout op 24 en 25 maart. Voor de editie 2017 van het congres staat, naast een uitgebreide serie ateliers en een uitgevermarkt, een aantal plenaire hoogtepunten gepland: de opening wordt verzorgd door Jacques Mercier, schrijver en voormalig presentator van de Waalse publieke omroep RTBF. Het avondprogramma op 24 maart is muzikaal en wordt verzorgd door een rijzende ster aan het Franse variétéfirmament: Thomas Boissy. Deze artiest verwierf bekendheid met zijn improvisaties in het televisieprogramma *La France a un incroyable talent* (op M6). De laatste bijeenkomst waarop alle deelnemers bij elkaar zijn, is de afsluitende bijeenkomst op zaterdag, met niemand minder dan de populaire schrijver en filmmaker Philippe Claudel. Voor meer informatie en inschrijving, zie <www.congresfrans.nl>.

Nationaal Congres Duits

Op vrijdag 10 en zaterdag 11 maart vindt voor de veertiende keer het twejaarlijkse Nationaal Congres Duits plaats op de bekende plek, Congrescentrum De Werelt in Lunteren. De openingsvoordracht wordt vrijdagochtend gehouden door prof. dr. Matthias Kepser, hoogleraar *Didaktik der deutschen Sprache und Literatur mit dem Schwerpunkt Neue Medien* aan de Universität Bremen. Vrijdagavond zorgt comedian en moderator Johannes Flöck voor lering en vermaak met quasifilosofische beschouwingen en woordgrappen. Hoofdgerecht zijn uiteraard de talrijke workshops, waar iedereen iets van haar of zijn gading kan vinden. Dat alles is ingebed in wandelgang- en tafelgesprekken met oude en nieuwe collega's, van wie zaterdag na de lunch afscheid genomen moet worden – tot de volgende keer. Alle actuele informatie is vinden op <www.nationaalcongresduits.nl>.